

Metody Pedagogiki Zabawy w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym

Opracowała Beata Wolska

Zabawa, w jej różnych odmianach jest podstawową i dominującą formą działalności dziecka oraz przejawem jego aktywności i pasji działania. Jest ona, obok nauki i pracy, elementem życia człowieka, ma istotne znaczenie kulturotwórcze i osobowościowo twórcze. Występując w całym życiu człowieka oraz mając w nim poczesne miejsce ustępuje nauce, zajmując czołową pozycję w procesie wzrastania i przygotowania człowieka do życia, potem do pracy. Dziecko 6 – letnie może i chce się uczyć, ale efekty w tym zakresie osiąga wówczas, gdy nauce towarzyszy zabawa. Dlatego tak ogromnie ważne jest zapewnianie wszystkim 6 – latkom warunków do zabawy, którymi są zarówno miejsce, czas, jak i zabawki, pomoce i akcesoria potrzebne do organizowania wszystkich zabaw charakterystycznych dla tego wieku.

Tylko w atmosferze radosnej, twórczej, pożądanej wychowawczo zabawy wyzwała się dobre samopoczucie dziecka, jego różnorodną aktywność, a tym samym zdolność do przewyższania trudności i zainteresowania kształtowaniem umiejętności, wychodzenia naprzeciw poczynaniom nauczyciela i aktywnego uczestnictwa w nich.

Przedmiotem niniejszej pracy jest ukazanie zabawy jako niezastąpionej formy oddziaływania wychowawczego i kształcącego, której nic nie jest w stanie zastąpić, ani wyręczyć, jest ona bowiem fantastycznym dopełnieniem życia, które bez zabawy stałoby się ubogie, niepełne i nieciekawe. Rozwój człowieka jest procesem ciągłym, trwającym wiele lat. Istotą rozwoju jest kierunkowość zmian, tj. przechodzenie do form prostych, mniej doskonałych, do coraz bardziej złożonych, skomplikowanych. Doskonalenie się struktury organizmu umożliwia wykonanie coraz bardziej złożonych czynności, co następuje nie tylko pod wpływem biologicznego dojrzewania, lecz również pod wpływem zewnętrznych warunków, w jakich dojrzewanie organizmu następuje.

Rozwój dziecka jest uwarunkowany przez cztery grupy czynników, które oddziałują na dziecko we wzajemnych powiązaniach i współzależnościach.

1. Wyposażenie biologiczne, z którym dziecko przychodzi na świat, będące podłożem, na którym formować się będą funkcje psychiczne i fizyczne.

2. Własna aktywność dziecka, uwarunkowana przez czynniki biologiczne, takie jak typ układu nerwowego czy stan fizyczny dziecka. Jednocześnie – własna aktywność dziecka uzależniona jest od możliwości, jakie stwarza otoczenie.
3. Środowisko rozumiane w szerokim znaczeniu jako cały świat, który – otacza dziecko.
4. Wychowywanie i nauczanie.

Rozwój dziecka jest procesem obejmującym wszystkie strefy jego struktury fizycznej i psychicznej: somatyczną, motoryczną, poznawczą oraz emocjonalno – społeczną. Dziecko jest jednością psycho – fizyczno – duchową, dla której jej własne różnorodne działanie dostarczające doświadczeń jest podstawą rozwoju. Zabawa, w różnych jej odmianach, jest podstawową i dominującą formą działalności dziecka oraz przejawem jego aktywności i pasji działania. Jest pomostem łączącym bez troskie dzieciństwo z pierwszymi „dorosłymi” obowiązkami, jakimi jest nauka szkolna.

W. Okoń stwierdza, że zabawa to działalność wykonywana dla przyjemności, którą sama sprawia, prócz pracy, której celem jest zmiana otaczającej rzeczywistości, i uczenia się. Zdaniem D.B. Elkonina zabawa to szczególna forma przeżycia, które dziecko wydobywa na zewnątrz, odtwarzając materialne warunki jego powstania i przekształcając je w nową formę. E.B. Hurlock uważa, że zabawa oznacza każdą czynność wykonywaną dla przyjemności, bez względu na jej końcowy rezultat. Przystępuje się do niej dobrowolnie, a nie pod wpływem siły zewnętrznej lub przymusu. Ponadto wielu autorów uważa zabawę za formę aktywności właściwą dla wieku dziecięcego, a będącą, wrodzoną i naturalną metodę uczenia się dziecka. Jednocześnie jest ona dla dziecka zaspokojeniem potrzeby działania, ponieważ w zabawie podejmuje ono te czynności, które są dla niego w danym momencie ciekawe, interesujące i ważne. Należy zwrócić uwagę na cel zabawy, poprzez którą dąży się do rozwoju wszystkich funkcji dziecka: pozycji i ruchów ciała, mowy, myślenia, itp. Aktywność zabawowa ma zawsze zabarwienie uczuciowe. Dzięki nim poznaje zjawiska otaczającego je świata, nawiązuje kontakty społeczne, włącza się do życia w zbiorowości dziecięcej, uczy się współżyć i współpracować, podporządkowuje się przepisom i prawidłom obowiązującym w grupie. Dla rozwoju ruchowego konieczne jest gromadzenie doświadczeń, co może odbywać się tylko w odpowiednich warunkach.

Mówiąc o zabawie i jej roli w procesie zachowania Z. Gilewicz wyraził pogląd, iż niezależnie od sposobu klasyfikowania form, dostrzegamy w nich pewne zasadnicze i z punktu widzenia wychowawczych konieczności, wyjątkowo ważne momenty:

1. Manipulowanie przedmiotami, kształcąca zmysły i prowadząca do poznawania cech przedmiotów, ich stosunku do otoczenia i sił działających na nie.

2. Naśladownictwo czynności, obserwowanych w codziennym życiu u innych osób.
3. Konstruowanie zrodzonych z wyobraźni form i kształtów, symbolizujących poznaną rzeczywistość.
4. Wchodzenie w rolę innych osób wprowadzające jednostkę do czynności społecznie usankcjonowanych.
5. Ześrodkowanie na zabawowych czynnościach całej uwagi, wysiłku, zarówno intelektualnego, ruchowego jak i emocjonalnego, kształtujących spostrzegawczość, umiejętność kojarzenia zjawisk, podejmowania decyzji i wysiłku woli.
6. Współdziałanie, uzmysławiające stosunek jednostki do społeczności otoczenia i wpajające potrzebę podporządkowania własnych interesów obowiązującym normom i przepisom.
7. Radość w działaniu i zadowolenie z osiągnięć, kształtujących życiowe postawy wobec zadań i konieczności.
8. Uczucie odprężenia od nużących nacisków codziennej rzeczywistości, stanowiące następstwo czynnego wypoczynku.
9. Poczucie własnych możliwości i wartości, rosnące w miarę systematycznego uprawiania zabaw i gier [Trzeźniowski, 1999].

Zadaniem E.B. Hurlock w początkowym okresie życia zabawa ma ogromne znaczenie w takich dziedzinach jak:

- Rozwój fizyczny - zabawy wpływają na rozwój organizmu dziecka, będąc jednocześnie sposobem na wyładowanie nadmiaru energii;
- Komunikowania się – poprzez zabawę dziecko uczy się form porozumiewania się z pozostałymi uczestnikami zabawy;
- Rozładowanie napięć emocjonalnych – w czasie zabaw możliwa jest redukcja niepożądanych napięć, wywołanych różnymi ograniczeniami;
- Zaspokajanie potrzeb i pragnień – w zabawie realizuje się marzenia, których zaspokojenie w rzeczywistości nie jest możliwe;
- Uczenia się – poprzez rodzaj i charakter zabawy dziecko uczy się czynności i poznaje zjawiska, których nie miało okazji poznać w domu;
- Zainteresowania twórcze – poprzez eksperymentowanie, próbowanie dziecko doświadcza uczucia zadowolenia z samodzielnego tworzenia;
- Samoocena – to dzięki zabawie dziecko poznaje swoje możliwości i porównuje je ze zdolnościami pozostałych uczestników zabawy;
- Życie w społeczności – w zabawie dziecko nawiązuje kontakty – społeczne i podporządkowuje się określonym regułom;
- Normy moralne – w grupie wyraźnie podkreśla się, co jest dobre, a co złe;
- Pełnienie ról właściwych dla płci – podejmowanie czynności zabawowych i pełnienie ról wskazuje, co jest właściwe dla płci.

Pedagogika zabawy prezentuje duży wachlarz propozycji, które mogą ożywić i urozmaicić tradycyjne nauczanie i dlatego są one warte bliższego poznania. Wymienię tu rodzaje metod i technik, które są mi znane i stosowane z dużym powodzeniem. Można je pogrupować za Z. Zaorską w sposób następujący:

1. Metody ułatwiające poznanie się. Są to zabawy ułatwiające wejście w grupę, poznanie nowego otoczenia, poznanie imion, powierzchownych cech osób, z którymi rozpoczynamy naukę.
2. Metody rozluźniające, relaksujące, odprężające, wykorzystujące ruch, taniec czy gest - likwidują napięcie mięśni i napięcie psychiczne.
3. Metody twórczego opracowania tematu, w tym metod poznawania dotychczasowych doświadczeń, obecnych odczuć, potrzeb, oczekiwań poszczególnych członków grupy.
4. Zabawy dramatyczne polegające na wykorzystaniu gry z podziałem na role jako wstępu do omówienia problemu.
5. Metody animacji dużych grup, które mają na celu uaktywnienie wszystkich, bez podziału na biernych widzów i aktywnie prezentujących się; nie ma tu ośmieszającej rywalizacji, przypadkowych wygranych i kilku zwycięzców.
6. Metody ułatwiające przekaz informacji zwrotnych od uczestników, które pozwalają sygnalizować indywidualne reakcje i odczucia poszczególnych uczestników. W tej grupie są także metody ułatwiające podsumowanie i zakończenie zajęć.
7. Metody aktywizujące dla określonych grup, np. niedowidzących, upośledzonych, jak również jednorodnych pod względem wieku.
8. Metody określane czasami jako gry dydaktyczne polegające na przedstawianiu danych treści w formie zagadkowego problemu i poszukiwaniu rozwiązań według proponowanych reguł.
9. Metody wymiany myśli, gry dyskusyjne wykorzystujące analizę danego problemu z różnych stron, z włączeniem doświadczeń i wiedzy uczestników.
10. Zabawy umożliwiające samoocenę, poznanie własnej hierarchii wartości, własnych, spontanicznych zachowań.

Zabawy niosą radość i zadowolenie ze wspólnego odkrywania i przeżywania pewnych treści, stymulują radosne i twórcze poznanie siebie nawzajem, ułatwiają prowadzącemu świadome bycie z grupą, wzbogacają kontakty. Proponowane interakcje to coś więcej niż tylko tradycyjne sytuacje zabawowe, to raczej wstęp, przerwa, urozmaicenie czy zakończenie (w zależności od sytuacji i potrzeb) intensywnej pracy. Aktywizujące zabawy mają tę szczególną zaletę, że zawsze pozostają zachętą, wzmocnieniem motywacji, pobudzeniem zainteresowania, a nie stają się nakazem. Do zabawy nie można bowiem nikogo zmusić.

Metody pedagogiki zabawy czy nauka poprzez zabawę likwidują lęk, obawę i strach i to jest niewątpliwie ich wielką zaletą. Nie ma tu rywalizacji. W zabawę jest zaangażowana cała osoba, wszystkie zmysły. Pobudza ona do twórczego działania, pozwala odczuwać radość i więź z członkami grupy, a przy tym także wiele uczy. Nie jest środkiem przymusu, bo nim być nie może. Wszyscy przecież lubią zabawę, nawet jeśli sobie tego nie uświadamiają.

Wszystkie metody pedagogiki zabawy mają wspólny cel: ożywić kontakty między ludźmi w tradycyjnych instytucjach szkolnych czy opiekuńczych. Wszędzie tam członkowie grup, bez względu na wiek, mogą łatwiej współpracować i rozwiązywać różne, nawet trudne problemy, gdy nauczą się wzajemnego kontaktu i poszanowania indywidualnych cech, umiejętności i doświadczeń wszystkich członków grupy.

Wyboru metod dla danej grupy dzieci powinno się dokonać tak, by zabawy były dla nich atrakcyjne, by ułatwiały - szczególnie uczniom z zaburzeniami emocjonalnymi - uwalnianie się od napięć emocjonalnych. Udział w odpowiednio dobranych grach i zabawach integruje grupę, pozwala poznać się jej członkom, zwiększa wzajemną sympatię i zaufanie. Biorąc udział w zabawach, dzieci działają zgodnie z własną energią, mogą być wesołe lub smutne. We wzajemnych interakcjach doświadczają wiele, dowiadują się wciąż czegoś nowego o sobie, o swoim otoczeniu, o innych ludziach. Uczą się także dzielić przedmiotami, rozwiązywać konflikty, współpracować, pomagać sobie.

Bardzo ważne jest ukazywanie dzieciom normalnego świata, w którym istnieją zasady, których trzeba przestrzegać. Normy dla grupy należy wypracować wspólnie. Nie może ich być jednak za dużo i powinny być zrozumiałe dla dzieci. Techniki pedagogiki zabawy stwarzają możliwość ustalania reguł i zasad postępowania dla grupy i dla każdego rodzaju zajęć oddzielnie za pomocą zabawy. Wspólnie ustalone reguły gry, normy zachowania i ich przestrzeganie przygotowują dzieci do społecznego funkcjonowania.

Wpływ metod pedagogiki zabawy na funkcjonowanie grupy przedszkolnej:

- Następuje pełna integracja grupy.
- Między dziećmi ustalają się partnerskie stosunki.
- Zanika podział: dziewczynka-chłopiec, a tym samym wzajemny wstyd płci.
- Grupa jest zdyscyplinowana bez stosowania tzw. ostrych form dyscyplinujących, gdyż stosuje przyjęte przez siebie normy i zasady.
- Każdy członek grupy wypowiada swoje zdanie bez obawy przed ośmieszeniem.

- Nie ma strachu, że ktoś zostanie wyśmiany, źle oceniony, bo ocenianie nie istnieje.
- Dzieci są otwarte, komunikatywne, twórcze, a nie odtwórcze.
- W wolnym czasie same bawią się w poznane zabawy, bez stosowania przymusu.
- Zostają zburzone bariery i obawy przed mówieniem z wyobraźni, gdyż jest ona podstawą działań twórczych, ponadto rozwija się doskonale.
- Następuje znaczny rozwój w sferze umuzykalniania, dzięki np. tańcom integracyjnym
- W naturalny sposób, wzajemnie się uzupełniając, jest rozwijana percepcja słuchowa, wzrokowa i ruchowa, bez stosowania nacisku i nakładania obowiązku dodatkowych ćwiczeń; są one wykonywane dobrowolnie w formie zabawy.
- Jest zauważalny wysoki poziom tolerancji, akceptacji siebie i innych, wyrozumiałości, a także samodzielności i inicjatywy własnej we wszelkich działaniach.
- Dzieci wykazują dużą cierpliwość w wykonywaniu działań indywidualnych i zbiorowych.
- Następuje także pełna integracja z rodzicami i nauczycielem.

Pedagogika zabawy jest wszechobecna. Siła jej oddziaływania jest tak duża, a środki wyrazu tak różnorodne i wszechstronne, że może być stosowana w wielu środowiskach, z użyciem wszelkich, stale zmieniających się metod, co zapewnia jej stałą atrakcyjność i popularność.